

SCURT GHID CU PRIVIRE LA DREPTUL SUCCESORAL

Autor: Anastasia Pascari

Judecător la Curtea Supremă de Justiție a Republicii Moldova

Decembrie 2006

Introducere

Sucesiunea constituie una din modalitățile de dobândire a dreptului de proprietate, care include transmiterea patrimoniului unei persoane fizice decedate către una sau mai multe persoane fizice sau juridice, sau stat.

Transmiterea moștenirii constituie o transmitere de drepturi pentru cauză de moarte.

Moștenirea după izvorul ei, poate fi de două feluri : testamentară (succesiune testamentară) și legală (succesiune legală). Persoanele care au vocație succesorală se numesc succesori.

Pot fi moștenitori, în cazul succesiunii:

- a) testamentare, persoanele care se aflau în viață la momentul decesului celui ce a lăsat moștenirea, precum și cel care au fost concepute în timpul vieții celui ce a lăsat moștenirea și s-au născut vii după decesul acestuia, indiferent de faptul dacă sînt sau nu copii lui, precum și persoanele juridice care au capacitatea juridică civilă la momentul decesului celui ce a lăsat moștenirea;
- b) legale, persoanele care se aflau în viață la momentul decesului celui ce a lăsat moștenirea, precum și copiii celui ce a lăsat moștenirea concepuți în timpul vieții lui și născuți vii după decesul acestuia.

Statul dispune de capacitate succesorală testamentară, precum și de capacitate succesorală asupra unui patrimoniu succesoral viu (art. 1433 Cod civil).

Potrivit prevederilor art. 1434 din Codul Civil, afît moștenitorii legali, cît și cei testamentari pot fi recunoscuți nedemni și înlăturați de la moștenire pentru fapte săvîrșite împotriva celui ce lasă moștenirea confirmate prin hotărîre judecătorească.

Totuși, succesorul nedemn poate fi chemat la moștenire, în cazul în care, după săvîrșirea faptelor prevăzute de lege a fost iertat de către cel ce lasă moștenirea. Iertarea, trebuie făcută expres de către cel ce lasă moștenirea, adică prin dispoziție testamentară (art. 1436 Cod Civil).

Pentru prima oară în Codul civil sînt reglementate situațiile cînd soțul supraviețuitor poate fi privat de dreptul de a moșteni.

Noul Cod Civil, conține și alte noutăți. Întrebările selectate și răspunsurile la ele sînt date în scopul de a familiariza cititorul cu cele mai importante prevederi ale legislației în vigoare ce reglementează ordinea de acceptare și primire a moștenirii, modalitatea de întocmire a testamentelor etc.

1. Cînd se consideră că moștenirea este deschisă?

Potrivit art. 1440 din Cod, moștenirea se deschide în urma decesului persoanei fizice sau declarării morții ei de către instanța de judecată.

Reieșind din sensul alin. (2) al art. 1440 din Cod, deschiderea moștenirii coincide cu momentul morții celui care lasă moștenirea, iar momentul morții se stabilește după ziua calendaristică și chiar ora sau minutul survenirii ei.

Dovada decesului se face, după caz, prin certificatul de deces sau prin hotărîre judecătorească declarativă de moartea rămasă definitivă, care cuprinde și data stabilită de judecată ca fiind cea a morții.

Stabilirea momentului deschiderii moștenirii are o importanță deosebită, deoarece în dependență de momentul deschiderii moștenirii se stabilește cercul de moștenitori, Afară de aceasta, în dependență de momentul deschiderii moștenirii se determină patrimoniul succesoral și începe să curgă termenul de acceptare sau renunțare la moștenire.

2. Persoanele care se află în relație de rudenie sau căsătorie, decedate în circumstanțe datorită cărora nu se poate stabili momentul morții fiecărei, pot oare avea vocație succesorală una față de alta?

Dacă două sau mai multe persoane cu vocație succesorală reciprocă sau unilaterală au decedat în circumstanțe datorită cărora nu se poate stabili dacă una a supraviețuit alteia, se prezumă că ele au decedat concomitent, astfel, moștenirea va fi culesă de proprii moștenitori ai fiecărui (art. 1440 Cod civil).

Spre exemplu, în accident rutier au decedat mama și fiica ei, nefiind posibil de a stabili cine a supraviețuit pe cealaltă. Mama mai avea doi feciori, iar fiica avea doar soț. În acest caz, moștenirea mamei va fi culeasă de feciori, iar moștenirea fiicei va fi culeasă de soțul supraviețuitor.

3. Cum se stabilește locul deschiderii moștenirii ?

Potrivit art. 143 din Cod locul deschiderii succesiunii, de regulă, este ultimul domiciliul al celui care a lăsat moștenirea.

Persoana a cărui domiciliu nu va putea fi stabilit cu certitudine, se va considera domiciliată la locul reședinței sale, care cuprinde locul unde își are locuința temporară sau secundară (art. 30 din Cod).

Domiciliul persoanei minore sau a persoanei lipsite de capacitatea de exercițiu, se va determina în conformitate cu art. 31 din Cod civil.

Dacă domiciliul defunctului nu poate fi stabilit, atunci locul deschiderii succesiunii va fi considerat locul aflării celor mai importante bunuri succesoriale, iar dacă bunurile se află în diferite locuri, cel al deschiderii succesiunii va fi considerat locul unde se află partea cea mai valoroasă a bunurilor imobile. În cazul în care există bunuri imobile, se consideră locul unde se află partea principală ca valoare a bunurilor mobile (art. 1443 din Cod).

Stabilirea locului deschiderii moștenirii are importanță deoarece cererea de acceptare sau renunțare la moștenire se depune la notarul de la locul deschiderii moștenirii, care este obligat să elibereze și certificatul de moștenitor.

Notarul de la locul deschiderii moștenirii, de asemenea, este obligat să asigure paza patrimoniului succesoral (art. 1552-1555 Cod civil).

4. Care este ordinea și termenul de acceptare a moștenirii?

Potrivit legislației în vigoare atât moștenirea legală, cât și cea testamentară poate fi acceptată în aceeași ordine.

Astfel, în conformitate cu art. 1516 alin. (3) din Codul Civil succesiunea se consideră acceptată când moștenitorul depune la notarul de la locul deschiderii succesiunii o declarație (cerere) de acceptare a succesiunii sau întră în posesiunea patrimoniului succesoral. Aceste acțiuni trebuie să fie săvârșite în decurs de 6 luni de la data deschiderii moștenirii (art. 1517 Cod Civil).

Prin art. 1517 din Codul Civil este stabilit un termen special de acceptare a moștenirii pentru moștenitorii din clasele posterioare în cazul în care cei din primele clase nu acceptă moștenirea.

În asemenea cazuri moștenitorii din clasele posterioare trebuie să accepte moștenirea în partea rămasă din termenul stabilit pentru acceptare. Dacă această parte este mai mică de 3 luni, ea se prelungește cu 3 luni.

5. Când se consideră că moștenitorul a intrat în posesiunea bunurilor succesoriale?

Se consideră că moștenitorul a intrat în posesiunea moștenirii atunci când prin acțiunile sale a luat măsuri de a păstra și gestiona bunurile succesoriale cu scopul de a-le dobândi prin moștenire.

Acceptarea moștenirii prin înțrare în posesie poate fi dovedită prin probe scrise sau prin orice alt mijloc de probă, inclusiv prin proba cu martori.

Drept dovadă a acceptării moștenirii prin intrare în posesiunea patrimoniului succesoral pot fi prezentate: certificate de la autoritățile publice locale ce confirmă că moștenitorul după decesul celui ce a lăsat moștenirea s-a instalat în imobil sau a gestionat bunurile sau a luat măsuri de pază a bunurilor succesoriale; certificatul de la organele financiare despre plata impozitelor, contracte de dare în chirie a bunurilor, etc.

În cazul în care moștenitorul nu poate prezenta probe scrise, sau notarul i-a refuzat eliberarea certificatului de moștenitor din insuficiență de probe, el poate înainta în judecată, în ordinea procedurii speciale, o cerere cu privire la stabilirea faptului acceptării moștenirii.

6. Moștenitorul care a omis termenul de acceptare a moștenirii poate oare fi repus în termen?

Moștenitorul care a omis termenul de acceptare a moștenirii nu poate fi repus în termen, însă acest termen poate fi prelungit cu cel mult 6 luni de către instanța de judecată.

Cu acordul celorlalți moștenitori care au acceptat moștenirea în termen, persoanele din clasa succesorală chemată la succesiune care au omis termenul de acceptare a moștenirii, pot fi incluse în cercul moștenitorilor pentru primirea moștenirii, iar în caz contrar – ei pot înainta în judecată o acțiune de prelungire a termenului de acceptare a moștenirii.

7. Care este termenul de renunțare la moștenire și care sînt consecințele renunțării la moștenire?

Moștenitorul legal sau testamentar poate renunța la moștenire în termen de 6 luni de la data deschiderii moștenirii.

Dacă moștenitorul a acceptat moștenirea prin depunerea unei cereri la notarul de la locul deschiderii moștenirii, el ulterior, chiar și în interiorul termenului de 6 luni nu va mai putea renunța la moștenire.

Însă, în cazul în care moștenirea a fost acceptată prin intrare în posesiunea patrimoniului succesoral, poate renunța la moștenire pînă la expirarea termenului de 6 luni de la deschiderea moștenirii (art. 1526 (al Cod civil).

Moștenitorul poate renunța la moștenire în folosul altor moștenitori legali sau testamentari. Renunțarea la moștenire fără a indica în folosul cui renunță, echivalează cu neacceptarea moștenirii.

Se atenționează că moștenitorul testamentar nu poate renunța în favoarea cărorva persoane (art. 1451 (2) Cod civil).

Nu se admite renunțarea parțială la moștenire, sub condiție sau pe un anumit termen, iar în cazul în care persoana are vocație succesorală în baza ambelor temeuri (testamentară și legală), el poate renunța la moștenire în baza unui teme și accepta moștenirea în baza altui teme (art. 1527, 1528 Cod Civil).

De asemenea, nu se admite renunțarea la moștenire în beneficiul persoanei private de dreptul la moștenire, declarate moștenitor nedemn sau private de dreptul la moștenire expres, printr-o dispoziție testamentară (art. 1526 (2) Cod Civil).

Moștenitorul care a renunțat la moștenire, prin depunerea unei asemenea cereri la notarul de la locul deschiderii moștenirii nu poate, ulterior, să accepte moștenirea (art. 1536 Cod Civil).

Acceptare sau renunțare la moștenire, potrivit art. 1538 Cod civil, poate fi contestată în instanța de judecată.

8. Ce importanță are moștenirea testamentară?

Prin moștenirea testamentară se recunoaște dreptul oricărei persoane de a dispune liber pentru cauză de moarte, prin manifestarea ultimei voințe de totalitatea bunurilor sale sau o parte din ele (art. 1449 Cod civil).

Moștenirea testamentară are prioritate față de moștenirea legală, ultima având doar o funcție de suplinire, normele ei fiind aplicabile în cazul în care persoana nu a dispus prin testament cu privire la bunurile sale sau o parte din ele au rămas netestate.

Libertatea persoanei de a dispune prin testament este limitată doar în partea în care se încalcă interesele categoriei de moștenitori, prevăzută la art. 1505 din Cod, materializată în rezerva succesorală, parte indispensabilă a succesiunii.

9. Poate oare testamentul fi recunoscut drept un act juridic?

Da, potrivit art. 1449 din Codul civil, testamentul este un act juridic unilateral, personal și revocabil, de aceea sub sancțiunea nulității, nu poate fi întocmit prin reprezentare sau de către terț. Testatorul poate pune în seama terțelor persoane doar desemnarea executorului testamentar.

Reieșind din caracterul personal și unilateral al testamentului, nu se admite întocmirea unui testament de două sau mai multe persoane.

10. Ce condiții trebuie să întrunească persoana pentru a avea calitate de testator?

Pentru a avea calitatea de testator, persoana trebuie să dispună de capacitatea de exercițiu deplină (alin. (2) art. 1449 din Cod, art. 52 din Legea 1453/2002).

Minorul care a atins vârsta de 16 ani, poate avea calitatea de testator, doar dacă a dobândit capacitatea deplină de exercițiu prin căsătorie (alin. (2) art. 20 din Cod sau în temeiul alin. (3) art. 20 din Cod).

Persoana declarată incapabilă prin hotărâre judecătorească rămasă definitivă în condițiile art. 24 din Cod, nu poate dispune prin testament. La fel persoana fizică limitată sau restrânsă în capacitate de exercițiu nu poate dispune prin testament personal și nici prin reprezentantul său legal, tutore sau curator.

Persoana care nu poate aprecia efectele juridice ale manifestării sale de voință din cauza dereglărilor psihice, alienației sau debilității mintale, stării vremelnice de inconștiență, hipnozei, beției alcoolice, folosirii de stupefiante etc., deși nu este recunoscută incapabilă, nu poate dispune prin testament.

11. Cîte forme de testament sunt stabilite prin lege?

Potrivit art.1458 din Codul Civil sunt stabilite următoarele forme de testamente: a) olograf; b) autentic și c) mistic. Prin lege sunt permise și alte forme de testamente, asimilate celor autentice (art.1459 din Cod).

Indiferent de forma juridică testamentul necesită a fi întocmit cu respectarea condițiilor de valabilitate a actelor juridice, a regulilor comune tuturor formelor de testament, precum și a dispozițiilor legale specifice fiecărei forme testamentare.

Testamentele întocmite în una din forme legale, au valoare juridică egală. Prin urmare, revocarea sau modificarea unui testament poate fi făcută prin orice formă testamentară.

12. Care condiții obligatorii urmează a fi respectate la întocmirea testamentului olograf?

Potrivit art.1458 lit. a) din Cod, testamentul olograf este un testament scris în întregime personal, datat și semnat de mîna testatorului.

Scrierea trebuie realizată în întregime de către testator. Limba utilizată va fi una din limbile pe care le posedă testatorul, indiferent de felul caracterelor folosite: de mînă sau de tipar, indiferent de alfabet: latin, chirilic sau alfabetul pentru orbi etc. Suportul material poate fi: hîrtie, pînză, lemn, piatră, sticlă etc. și cu orice instrument utilizat: creion, cerneală, pastă, vopsea, cărbune, cretă etc. testamentul poate fi scris pe mai multe foi separate, cu condiția că filele ce urmează să alcătuiască

un singur testament, să nu suscite careva îndoieli în privința integrității acestuia. Nu este admisibilă dactilografierea testamentului.

Dat fiind faptul că testamentul olograf nu este valabil decât dacă este scris în tot, datat și semnat de mîna testatorului, orice mențiune (ștersătură, adăugire sau altă rectificare) făcută pe un asemenea testament, pentru a fi valabilă, trebuie să îndeplinească integral cerințele impuse de textul legal menționat. Modificările ulterioare, de asemenea, trebuie să fie scrise, semnate și datate de către testator.

Mențiunile sau modificările operate în conținutul testamentului de către terțe persoane sunt lovite de nulitate.

Datarea testamentului olograf cuprinde: anul, luna și ziua întocmirii lui. Lipsa datei va atrage nulitatea testamentului. Însă, dacă datarea este incompletă și poate fi stabilită, în condițiile legii, ziua cînd a fost întocmit și starea de capacitate a testatorului, testamentul este valabil. Sunt aplicabile testamentului olograf și prevederile art.1464 din Cod.

În lipsa semnăturii de pe testament, care certifică conținutul lui, acesta se va considera un simplu proiect de testament, care nu este producător de efecte juridice.

Din punct de vedere al calității semnăturii, aceasta poate fi executată în diferite modalități, important fiind ca aceasta să permită identificarea autorului.

Testamentul olograf poate fi păstrat de către testator sau transmis spre păstrare notarului, potrivit art.77 din Legea 1453/2002.

13. Care sînt condițiile de valabilitate ale testamentului mistic?

Testatorul poate întocmi testamentul mistic (secret), fără a permite altor persoane, inclusiv notarului, de a face cunoștință cu conținutul acestuia. Testamentul mistic ca și cel olograf, trebuie să fie scris, semnat și datat cu mîna testatorului, iar încălcarea acestor reguli atrage nulitatea testamentului. Testamentul strîns într-un plic și sigilat se transmite notarului pentru aplicarea inscripției de autentificare.

Strîngerea și sigilarea testamentului are drept scop asigurarea secretului testamentar și face imposibilă deschiderea plicului și substituirea testamentului cu alte testamente sau hîrtii.

Prin sigilare se înțelege lipirea plicului, astfel încît să nu poată fi deschis, decât prin distrugerea lui.

Testamentul mistic, la fel ca și testamentul olograf scris de către o altă persoană sau dactilografiat, este lovit de nulitate absolută.

Testatorul va prezenta notarului plicul sigilat, declarînd că acesta conține testamentul său datat și sigilat.

Notarul este obligat să respecte condițiile necesare pentru autentificarea actelor notariale, să verifice identitatea și capacitatea de exercițiu a persoanei (art.art.42-43 din Legea 1453/2002) și să aplice pe plic inscripția de autentificare, care va conține numele, prenumele, domiciliul, declarația, data și semnăturile testatorului și a notarului respectiv. Prezența martorilor la aplicarea inscripției de autentificare nu este necesară.

După aplicarea inscripției de autentificare, testamentul se restituie testatorului, iar ultimul poate să transmită testamentul spre păstrare notarului, conform art.77 din Legea 1453/2002.

14. Cine are dreptul de a autentifica testamentele autentice?

Potrivit art.3 din Legea cu privire la notariat, pe teritoriul țării testamentele pot fi autentificate de către notarii privați sau de stat și de alte persoane abilitate prin lege. Astfel, potrivit art.37 din Legea menționată și art.44 lit.p) din Legea 123/2003 testamentele pot fi autentificate și de către secretarii consiliilor locale ale satelor, comunelor, orașelor și municipiilor.

Testamentele cetățenilor Republicii Moldova aflați în străinătate, pot fi autentificate de către consulii misiunilor diplomatice (alin.(1) art.3 din Legea 1453/2002).

Sînt competente să autentifice testamentele și persoanele enumerate în art.1459 (1) din Codul Civil.

Testamentele asimilate celor autentificate notarial, pot fi autentificate în modul prevăzut de alin.(1) art.1459 din Codul Civil, doar dacă testatorul care se află în instituția respectivă, este în imposibilitate de a autentifica testamentul la notar sau de a invita notarul în instituția respectivă. Lista persoanelor și a instituțiilor indicate este exhaustivă.

Testamentul asimilat celui notarial autentificat se întocmește în formă scrisă, dar poate fi redactat de către testator sau de către o terță persoană, fără vicierea ultimei voințe a persoanei care testează. Sub sancțiunea nulității, testamentul trebuie semnat și datat de testator.

15. În ce cazuri dispoziția testamentară poate fi recunoscută drept legat?

Dispoziția testamentară va constitui legat în cazul în care testatorul va obliga unul sau mai mulți moștenitori testamentari, să transmită uneia sau mai multor persoane anumite avantaje patrimoniale, fără să o desemneze în calitate de moștenitor (art. 1486 Cod civil).

16. Cine dispune de dreptul la rezerva succesorală?

În conformitate cu art. 1505 din Codul civil succesorii de clasa I inapți pentru muncă au dreptul de a moșteni independent de conținutul testamentului, cel puțin o doime cotă-parte din cota ce s-ar fi convenit fiecărui în caz de succesiune legală.

17. Cum se determină mărimea rezervei succesoriale?

Mărimea rezervei succesoriale se determină în funcție de întregul patrimoniu succesoral, inclusiv de averea atribuită pentru îndeplinirea legatului.

Spre exemplu, testatorul a testat toate bunurile sale unei terțe persoane, însă la data deschiderii moștenirii aveau vocație succesorală 4 copii dintre care unul este minor. Astfel, în cazul în care nu ar fi existat testamentul la moștenire ar fi fost chemați cei 4 copii Cota fiecărui, în acest caz ar fi constituit câte $\frac{1}{4}$ din patrimoniul succesoral, însă dat fiind faptul că patrimoniul succesoral este testat fiul minor va putea pretinde la o $\frac{1}{2}$ parte din cota sa parte, ($\frac{1}{4}$ din $\frac{1}{2}$) ceea ce constituie $\frac{1}{8}$. prin urmare fiul minor va culege $\frac{1}{8}$ din întreg patrimoniul, iar moștenitorul testamentar $\frac{7}{8}$.

18. Care persoane pot avea vocație succesorală legală?

Pot avea vocație succesorală legală rudele în limitele gradurilor legale și soțul supraviețuitor. Nu se încadrează în această categorie rudele prin afinitate (alianță).

Moștenitori legali sînt chemați la moștenire în ordinea stabilită la art.1500 din Codul Civil.

Moștenitorii legali se împart în 3 clase. Astfel, din clasa întâia fac parte: descendenții (fii și fiicele celui ce a lăsat moștenirea, la fel și cei născuți vii după decesul lui, precum și cei înfiați), soțul supraviețuitor și ascendenții privilegiați (părinții, înfietorii) celui ce a lăsat moștenirea.

Moștenitori de clasa a doua sunt colateralii privilegiați (frații și surorile) și ascendenții ordinari (bunicii, afți din partea tatălui, cît și din partea mamei) ai celui ce a lăsat moștenirea. Ei sunt chemați la moștenire dacă nu sunt moștenitori de clasa întâia sau dacă nu au acceptat moștenirea, sau au fost decăzuți din dreptul de moșteni prin dispoziție testamentară, ori prin hotărîre judecătorească au fost recunoscuți succesori nedemni, iar soțul supraviețuitor a fost lipsit de dreptul de a moșteni.

Ascendenții ordinari culeg moștenirea în ordinea proximității (apropierii gradului de rudenie cu cel ce a lăsat moștenire), respectiv bunicii îi înlătură pe străbunici etc., indiferent de sex și linie.

Din clasa a treia de moștenitori fac parte colateralii ordinari, adică unchii și mătușile celui ce a lăsat moștenirea.

19. Prin ce acte se confirmă dreptul la moștenire?

Dreptul la moștenire se confirmă prin certificatul eliberat de către notarul de la locul deschiderii moștenirii.

Certificatul de moștenitor se eliberează, de regulă, după 6 luni din ziua deschiderii moștenirii. Însă, în cazul în care notarul dispune de dovezi suficiente că alți moștenitori nu există, el poate elibera certificatul de moștenitor pînă la expirarea acestui termen.

**Anastasia Pascari, judecător la
Curtea Supremă de Justiție**